

Metodevalg ved vurdering av Stein Tholo Bjørnsens spillestyrke

Rapport fra Testutvalget

Norges Sjakkforbund behandlet første halvår 2016 en klagesak der en blind spiller – Stein Tholo Bjørnsen (STB) – ble beskyldt for juks under sjakkturneringer. NSF besluttet å legge til rette for testing av spilleren, og nedsatte derfor et testutvalg.

På utvalgets første møte 11.2.2016 var det enighet om at det var urealistisk å forvente at STB kunne testes på en måte som gjorde at resultatet kom ut som Elo +/- feilmargin. Det finnes en psykometrisk test som kan gi et slikt resultat (Amsterdam Chess Test – ACT)ⁱ, men denne vil ikke være valid for blinde siden oppgavene presenteres visuelt (via PC-skjerm) og normene er basert på seende sjakkspilleres prestasjoner.

Siden STB i media hadde gitt uttrykk for svært sprikende sjakklige delferdigheter vurderte vi det som mest hensiktsmessig å prøve å danne oss et bilde av hans sjakklige «profil», og besluttet at vurderingens tre primære fokusområder skulle være sjakkforståelse, taktiske ferdigheter og praktiske ferdigheter.

Som en overordnet metodikk valgte vi å spille inn alle samtaler med STB. Planen var å få innsikt i tankeprosessen hans gjennom å analysere og kvantifisere utsagnene i ettertid. Metoden er beskrevet av Vasyukova (2012)ⁱⁱ og handler om å innhente «tenke-høyt»-rapporter mens spilleren forsøker å velge beste trekk i ulike stillinger. Kvantifiseringen i ettertid skjer bl.a. gjennom å skåre variabler som variantdybde og antall kandidattrekk og evalueringer.

Følgende testbeskrivelse ble utarbeidet og vedlagt invitasjonen sjakkforbundet sendte STB:

Daq 1 (lørdag 18.6 fra tidligst kl. 12.00):

1. Ett parti mot en spiller ratet ca 1750, der vi etterstreber å gjenskape en mest mulig vanlig turneringssituasjon. Vanlige hjelpemidler tillates, inkludert blindebrett og diktafon. Bjørnson velger om han ønsker å spille hvit eller sort, og tilbakemelder ønsket til forbundet senest 36 timer før partiet. Navn på motstander offentliggjøres 24 timer før partiet, for å gi tid til forberedelse. Samtidig informeres motstanderen om fargefordelingen i partiet.
2. Spillerne analyser partiet etterpå, med utvalget som observatører.
3. Samtale mellom Bjørnson og utvalget om partiet.

Daq 2 (søndag 19.6):

1. Varierte sjakkoppgaver.
2. Samtale om partier.

For å bidra til presise data vil det bli gjort lydopptak av samtalerne.

Rekkefølgen ble valgt med tanke på å prøve å unngå å lære STB noe underveis som kunne påvirke resultatene på deltestene som kom senere.

Både utvalget, sjakkforbundet og STB ønsket rammer rundt testen som eliminerte rom for tvil. Vi vurderte at den første testdagen krevde høyere sikkerhet enn dag 2, siden partiet naturlig nok ville ta utgangspunkt i startstillingen. På dag 2 ville vi hovedsakelig bruke oppgavestillinger – noe som hever terskelen for å innhente eventuell ekstern hjelp betraktelig. Dag 1 ble derfor gjennomført hos Veritas-tilknyttede Applica, mens vi var på sjakkkontoret dag 2.

1. Praktiske ferdigheter (lørdag 18.6 fra kl. 13.00)

Første del av testen bestod av å spille et parti, noe som var et av STBs ønsker på forhånd. Partiet ble imidlertid ferdig mye raskere enn forventet, så det var enighet om å spille ytterligere et parti.

Siden STB hadde anslått egen spillestyrke til rating 1600-1900 ønsket vi at han skulle spille mot en motstander noenlunde midt i dette sjiktet, dvs. ratet rundt 1750. Torbjørn Ringdal Hansen satte opp en liste over fem aktuelle kandidater, hvorav førstevalget Bjørn Haveland med rating 1788 takket ja – dog med forbehold om at han jobbet nattevakt natten før partiet og kanskje ikke ville være så opplagt. Men av årsaker beskrevet i vurderingen forventet vi heller ingen toppform fra STB.

Planen var å eliminere variabelen elektronisk kommunikasjon (Bluetooth), men ellers gjenskape en for STB mest mulig vanlig turneringssituasjon. Spillelokalet viste seg imidlertid å være alt annet enn vanlig. For å ha full kontroll på omgivelsene ble partiene spilt hos Applica Test & Certification AS i Sandvika. Spillelokalet var et svært hvelv der vegger, tak og dør var dekket av pyramider av et slags gummimateriale malt med en spesiell maling. Inne i rommet var det antenner og måleinstrumenter som dekket alle kommunikasjonsbølgelengder, og all frekvensaktivitet ble overvåket fra kontrollrommet. I tillegg ble STB ved ankomst kontrollert av Securitas med håndholdt metalldetektor og håndsrøk, samt observert frem til partiet startet. Av rapportene fra Securitas (23.6.2016) og Applica (4.7.2016) fremgår det at intet mistenkelig ble observert og at ingen kommunikasjon var mulig når døren til testkammeret var lukket.

I tillegg til spillerne var dommer Roger Løvaas til stede mens partiene ble spilt. Partiene ble videooverført til et nærliggende rom der testutvalget (v/Ivar Bern og Jonathan Tisdall), generalsekretær Geir Nesheim og STBs samboer var til stede. Partiene ble fortløpende registrert i ChessBase og analysert med analysemotorer. Diktafonen var tilgjengelig for STB under partiene, men så vidt vi kunne se av det litt uklare monitorbildet var den aldri i bruk. Etter hvert parti ble det gjennomført en samtale/analyse på ca 20 minutter.

2. Taktiske ferdigheter (søndag 19.6 2 fra kl. 11.00)

Vi hadde forberedt 10 oppgaver, men endte opp med kun å bruke de fire som vi på forhånd vurderte som de enkleste. For å danne oss et inntrykk av STBs evne til mønstergjenkjenning inneholdt oppgavene bl.a. standard angrepstema som løperangrep mot f7 og utnyttelse av svake sorte felter rundt sorts korte rokadestilling.

3. Sjakkforståelse

For å danne oss et inntrykk av hvordan STBs sjakkforståelse har utviklet seg valgte vi å gå gjennom hans to første (spillemessig svake) publiserte partier, samt foreta en generell utspørring inspirert av kunnskapsspørreskjemaet i Amsterdam Chess Test.

Partiene var mot Erik Bremer (1448) fra blindelandskampen mot Danmark i november 2014, og forhåndsvurderingen var som følger: *I disse partiene viser STB svært liten sjakkforståelse. Med hvit gjør han 10 av 27 trekk en middels sjakkspiller knapt ville ha vurdert, med sort 5 av 21. Spesielt behandler han løpere dårlig. Med hvit taper han tempi med Lf1-d3-b5-e2 og sperrer inne Lb2 ved å spille 11.c3. Med sort møter han 12.c3 med 12...La5 og lar løperen stå og stange resten av partiet. Han spiller trekk som taper tid og ikke utretter noe (16...a6 og 21...b5). Han ser ut til å ha en lav «følelse for fare» og for hvor kampsonen befinner seg.*

Utspørringen bestod av 17 spørsmål relatert til åpninger, sluttspillkunnskap, posisjonell forståelse og visualisering av sjakktrekk. Spørsmålene ble stilt åpent, mens det i ACT angis fire alternativer til hvert spørsmål.

ⁱ http://hvandermaas.socsci.uva.nl/Homepage_Han_van_der_Maas/Chess_Psychology.html

ⁱⁱ <http://psychologyinrussia.com/volumes/pdf/2012/vasyukova.pdf>